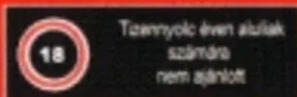

RENDEZŐI VÁLTOZAT

K1

Film a prostituáltakról

Dobray György
filmje

BLACK
MIRROR

Dr. Kovács István¹

K1 és K2 filmek a magyarországi prostitúcióról: fókuszban a prostituáltak és futtatók

Bevezetés

Immár harminc éve annak, hogy a '80-as évek egyik legnagyobb vihart kavart, Dobray György nevével fémjelzett dokumentumfilmje a mozikba került. A *K1* és *K2* címeket viselő dokumentumfilmek a magyarországi prostitúció helyzetét mutatják be a szocializmus időszakában, amely az akkoriban igencsak tabunak számító témákról, mint szex, homo-, és transzszexualitás rántják le a leplet. Ennek egyik leghírhedtebb helyszíne a budapesti VIII. kerületben található Rákóczi tér volt, valamint azok a környékbeli éjszakai bárók és hotelek, ahol virágzott a prostitúció. Dobray György rendező egy vele készített interjú során hangot adott annak, hogy nem egy szociográfiai filmet akart készíteni, ezért a dokumentumfilmben életkorra, nemre, származásra való tekintet nélkül minden szexmunkás, kuncsaft és futtató is megszólal, akik hajlandók voltak a riporter és a stáb kamerái elé állni. A szereplők a való életben is prostituáltaként dolgoztak vagy azok kliensei és futtatói voltak, de mindegyikük színészként került szerződötetésre, hogy a hatóságok az akkori törvényeknek megfelelően eljárást ne indíthassanak ellenük.²

Jó példa erre a „Párduc” művésznéven megismert Andrea, aki - csakúgy, mint a filmben megszólaltatott többi lány és fiú - alkalmi riportalanyból lép elő egyszer csak a fim főszereplőjévé és épül fel köré a cselekménysorozat. De ugyan ez igaz a „Tarzanként” megismert kártyajáték szenvedélybeteg T. Ferencre is, aki először tagadja, hogy lányokat futtatna, de a néző már az első pillanatoktól kezdve gyaníthatja, hogy a környék egyik legismertebb futtatójáról van szó; akárcsak a „Cinóber” nevet viselő D. Ferencről is, akitől a néző ellesheti, hogy hogyan is történt a kilencvenes években a prostituáltak „castingja”, hogyan édesgette a futtató maga köré a lányokat, ami végül kizsákmányolásba torkollott. De megismerhetjük azt az urat is, aki hatodik osztályos kora óta lányokkal barátkozik, édesanyja ruháit ölti magára, a film készítésének időpontjában pedig Melinda néven transzvesztita prostituáltaként keresi a kenyerét.

A filmben a „real time” jelenetek mellett olyan beállított jeleneteket

¹ Ph.D., r. örgy., egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék

² A prostitúció szabályozásáról a későbbi fejezetben kap az olvasó tájékoztatást.

is megtalálhatunk, amelyek rekonstruálják a korábban megtörténtekeket, ám mindkettőre igaz, hogy a legintimebb témákról is reális képet mutatnak, a rendező és riporter helyenként kritikai szemmel állítja szembe a prostituáltakat, a klienseket és futtatóikat a döntéseik morális helyességével és/vagy helytelenségével. Ugyan a prostitúció látens világát a dokumentumfilm nem tudta, és a rendező elmondása szerint nem is akarta feltérképezni, de a nézők nagyon sok olyan részletet megismerhettek, amely az akkori prostitúciót jellemezte: a prostituált és futtató kapcsolatán át egészen a kliensi örömszerzésig, és a prostituáltak szocializációs környezetéig. A történelmi témák mellett a jelen problémáit feldolgozó szociográfiák is, mint például az 1989-ben bemutatott *K1* is jelentős kritikai és nézői sikereket értek el, annak jelenkori vetítéseire is több ezren kíváncsiak.³

Prostitúció (tagadása) a szocializmusban: a filmpolitikák

A hidegháború időszakában szovjet befolyás alatt (NDK, Bulgária, Románia, Csehszlovákia, Lengyelország, és Magyarország) szovjet pártvezetés, és szovjet kormány alakult. A Kommunista, és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának segítségével Sztálin politikai elképzeléseit a kommunisták által dominált országokban közvetett módon irányítani tudták.⁴ Bár ezen országokban az alapvető elképzelés, (mint a Szovjetunióban) a kommunizmus kiépítése volt, azt inkább egy gyenge szocializmus jellemezte. Az ideológia fő csapásiránya a magánérdek elsődlegességének elvetése, a társadalmi egyenlőség megteremtése, és az anyagi javak igazságos elosztása volt. Államosítás, földreform, tervgazdálkodás. Pár elképzelés azok közül, amelyek nemes szándékkal próbálták megteremteni azt a víziót, hogy a beadott közösből mindenki szükséglete szerint ugyan annyi elvételére jogosult.⁵

Minden kormányzó erő, amely hatalma fenntartására törekszik, befolyása alatt kell, hogy tartsa a kommunikáció főbb csatornáit. A kommunikáció és az információ feletti teljes vagy részleges kontroll teszi lehetővé, hogy a vezető réteg ideológiája, a társadalom és a külvilág felé vetített kép megfeleljen az azt kialakító személyek elvárásainak, és még azelőtt kiküszöböljék a lehetséges anomáliákat, mielőtt a nemkívánatos információknak egyáltalán esélyük lenne eljutni a célszemélyekhez. Ahhoz, hogy egy hatalmon lévő csoport

³ MURAI András (2015): Szembesítés. Történelmi dokumentumfilmek a rendszerváltozás éveiben. *Apertúra*.

<http://uj.apertura.hu/2015/osz/murai-szembesites-tortenelmi-dokumentumfilmek-a-rendszervaltozas-eveiben/>

⁴ EGOROVA Nataliya.: *Stalin's Foreign Policy and the Cominform*. In: GORI Fock (szerk): *The Soviet Union and Europe in the Cold War, 1943-53*. Palgrave Macmillan UK, 1996.

⁵ Kovács István (2018): Prostitúció, és prohibíció a mai Magyarországon avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levetkőzni a XXI. században. *Létünk*, 2. szám, 7-29.

eredményesen tudja befolyásolni az uralma alatt álló népet, szükséges a saját nézőpont kizárólagossá, egyeduralkodóvá tétele, valamint az ellentétes vélemények elhallgattatása.⁶ Gondoljunk csak bele, hogy miért is volt és van jelentősége annak, hogy a nyolcvanas években egy ilyen volumenű film megjelent, és a tabunak számító témákat a nagyközönség elé tárt.

A szocializmusban a prohibíció, azaz a tiltó modell volt érvényben. A modell képviselői a prostitúció jelenségét (erkölcstelenségére tekintettel) minden eszközzel kipusztítani igyekeznek.⁷ Minden olyan személy, aki a prostitúcióban bárminemű formában részt vesz, felelősségre vonható, amely igazgatási-, és büntetőjogi szankciót von maga után. A prostituáltakra a társadalom úgy tekint, mint a betegségek hordozóira, a köz szegényére, ez büntethetőségük alapja is egyben. A kliens büntetendőségének indoka, hogy keresletet gerjeszt, amely azzal a veszéllyel jár, hogy a prostitúciós üzletágba a gyermekeket, és a fiatalokat is bevonja. A futtatók magatartásaikkal a prostituáltakat kizsákmányolják, ezáltal embertelen körülmények közé kényszerítik. A tiltás elmélete szerint, amennyiben a futtató szankcionálása megtörténik, úgy a kereskedelmi szexipar is megszűnik.⁸

A korra jellemző kriminálpolitikai helyzetet a kétpólusú világ nagyban befolyásolta. A világot a szocializmus, és a kapitalizmus (országblokkoktól függően) egy-egy póluson felosztotta. Szaharov a köztörvényes-, és politikai bűncselekmények létezésének objektív okát a kapitalista világ ellenséges tevékenységében jelölte meg. Az eszmeietlenség, a könnyelmű életmód, az immoralitás, a parazitizmus, az anarchisztikus szemlélet mind-mind ennek az ideológiának a mellékterméke.⁹ Hazánkra is ez volt jellemző, amikor az 1950-es években az államhatalom a „teljes foglalkoztatottságot” megteremtette, így nem volt szükség arra, hogy bárki a betevőjét testének áruba bocsátásával keresse, ezért a prostitúció teljes tiltásával azt megszüntnek tekintette. 1973-ban az Elnöki Tanács 14/1973. számú határozata kimondta, hogy a bűnözés visszaszorítása nemcsak a bűnüldöző szervek, hanem az egész társadalom feladata: a munkakerülőket, az alkoholistákat, a harácsolókat, azokat, akik életvitelükkel társadalomellenes magatartást tanúsítanak, vagy a törvényekkel konokul szembehelyezkednek szigorúan meg kell büntetni. A társadalmi kontroll – a kor szocialista szellemével megegyezően – a prostitúció anomáliáit megoldottnak könyvelte el: „A prostitúció gyökerei a szocialista társadalomtól mélységesen idegenek. Hazánkban is a szocialista

⁶ LÉNÁRT T. András (2014): Hatalom és film. Bevezetés a diktatórikus és demokratikus film-politikák történetébe. *Aetas – Történelemtudományi folyóirat*, 2. szám, 87-104.

⁷ MOLNÁR Lajos (2010).: Az erkölcsök, a közegészség és a prostitúció. *Budapesti Negyed*, 3. szám, 67.

⁸ Benoit Cecile (2001).: Benefits and Constraints of intimate Partnerships for HIV positive Sex Workers in Kibera. *International Journal for Equity in Health*, 3. szám, 1-12.

⁹ SZAHAROV Andrej (1962): A kommunizmus felépítése és a társadalmi jogrend megerősítése. *Voproszű Filozofi*, 9. szám, 39. o.

társadalmi-gazdasági fejlődés során – a prostitúciót kiváltó és fenntartó objektív okokat – már csaknem teljesen kiküszöböltük.”¹⁰ A szocialista szemlélet szerint a kapitalista országok gazdasági versenyben való elmaradottsága teszi azt lehetővé, hogy a férfiak a prostituálnak állt nőket kizsákmányolhassák.¹¹ Ilyen indok többek között a mélyszegénység, és munkanélküliség is. A kapitalista rendszerek fogaskerekeit az alacsony jövedelem, annak hiánya, a nők alárendelt helyzete, és társadalmi munkamegosztás helyzete mozgatja. A stigmatizációt a devianciaelméletek is erősítették. Azt, hogy az adott államban mely magatartások elfogadhatók, és melyik ellen kell jogilag fellépni, a jogalkotók – az adott kriminálpolitikai, és kriminológiai uralkodó irányzatainak függvényében – alakítják. Attól függően tehát, hogy az adott személy magatartása normaellenes, és egyben a büntetőjog, a szabálysértési jog, és/vagy más jogág által büntetendő-e, a jogalkotó határozza meg. Ha az adott magatartás az adott időszakban nem tilalmazott, akkor az jogkövetőnek, amennyiben viszont attól eltér, akkor jogellenesnek tekintendő. A deviancia ezekre a jogellenes magatartásokra utal. Tekintettel arra a tényre, hogy az adott időszakban a prostituáltak cselekménye – a nemzetközi egyezményekkel ellentétesen – jogilag tilalmazott magatartásnak minősült, sorsukat megpecsételte. A jogalkotó akarát, a rendőrség, mint jogalkalmazó közvetítette. A karhatalom prostituáltakkal szemben alkalmazott intézkedései, attitűdje, szervezeti kultúrája nem felelt meg a nemzetközi elvárásoknak, és a jogharmonizációból adódó kötelezettségeket nem teljesítette. Helyébe – a korábbiak szerint ismertettek alapján – előítélet, hátrányos megkülönböztetés, és marginalizáció lépett. A tiltó modell bevezetésével a prostituáltak stigmatizációjához az állam nagymértékben hozzájárult. Az állami perspektíva, a tizenkilencedik század emberbaráti reformjában a „bukott nő” koncepcióját teremtette meg. Mivel a prostituáltakat az állam nem kívánatos tulajdonságokkal maga ruházza fel, ezért a rendellenes, kisebbségi és marginalizáló identitás megalakulásához csakugyan maga járul hozzá.¹³

A szocialista blokkok vezetői számára nyilvánvaló volt, hogy a néphez közvetlenül elérő film a leghatásosabb eszköz, amely tudatformáló, gondolkodást befolyásoló erővel rendelkezik. Az irányítók a gazdasági szempontokat háttérbe szorították, így elsősorban a mondanivalóra, a „helyes” értékek propagálására koncentráltak, ami a szocialista országok esetében egyenesen következett az állam hivatalos kultúrpolitikájából.¹⁴

¹⁰ HELLER Farkas (1965).: A prostitúció időszerű kérdései. *Belügyi Szemle*, 7. szám, 48. o.

¹¹ SANDERS Thomas (2005): It's just acting Sex Workers. *Gender Work and Organization*, 12. szám, 319-342.

¹² Kovács István (2019): Egy empirikus kutatás részletei: a prostitúció jelensége és társadalmi kontrollja napjainkban. *Dialóg Campus*, 1-278.

¹³ GOFFMAN Earl (2007): *The moral Career of the mental Patient. Deviance: the interactionist Perspective*. Routhledge, 1-710.

¹⁴ Kovács András (1978): *Adalékok a magyar film drámájához*. In: GOMBÁR József et. al (szerk.): *A magyar film három évtizede*. Budapest, 25.

Jól látható tehát, hogy a társadalmi emlékezet és a történelmi dokumentumfilmek interakciójának kivételesen intenzív időszaka ez. A '80-as évek első felétől kezdődően fokozatosan, majd a rendszerváltozás éveiben a csúcstra érve a dokumentumfilmek vitathatatlanul meghatározó szerepet töltöttek be a magyar társadalom emlékezetének alakításában. A filmkészítők a történeszeket, a politikai elemzőket, az újságírókat megelőzve törték fel a múlt tabutémáit, hozzájárulva a Kádár-rendszer szellemi erjesztéséhez. Mindennek eredményeként a közelmúlttal foglalkozó munkák a közéletben addig soha nem tapasztalt presztízssre tettek szert, amit a körülöttük kibontakozó párbeszéd, és az is mutat, hogy a korábbiakhoz képest szokatlanul magas nézőszámot elérve nagyobb közönséghez jutottak el. Arra, hogy a történelmi dokumentumfilmek ebben a pár évben a közéletben kitüntetett figyelmet vívtak ki maguknak, magyarázatul szolgálhat, hogy egyidejűleg három funkciónak tettek eleget: a társadalmi emlékezet fehér foltjainak feltárása lehetővé tette a közelmúlt kollektív birtokbavételét; feltárultak az addig elhallgatott személyes sorstörténetek, és a közönség beavatódott a kiszolgáltatottak, meghurcoltak világába; valamint a filmek dokumentálták a kortárs társadalom múlthoz való viszonyát is.¹⁵

A „színészekről” és a cselekménysorozatról

A filmben bemutatott szereplők teljes mértékben hozzák azokat a szociális reprezentációkat, amelyeket a korra jellemzően a prostitúció jelensége tükrözött.

A film főszereplője „Párduc”, valamint a többi a filmben megszólaltatott prostituált helyzetüket nagyrészt a kiszolgáltatottság jellemzi, a külső körülmények – így a munkakörnyezet, a futtatói, valamint a hatósági agresszió – rányomják a bélyegüket a munkavégzésre. Hogy mindezen fájdalokat és traumákat el tudják viselni, majd önállóan feldolgozni, élvezeti cikkeket, de leginkább kábítószer fogyasztanak. A filmben nincs olyan jelenet, ahol a prostituált ne cigarettázna, vagy ne fogyasztana alkoholt, vagy ne esne szó a kábítószerhasználatról. A kliensekkel történő kapcsolatfelvétel kizárólag személyesen valósul meg. A rendező jól illusztrálja a Rákóczi teret és környékét, ahol a lányok az utcákon, azok sarkain, valamint a megálló autók között ingáznak, hogy a klienseket összeszedhessék. Ugyan ez igaz a környező bárókra is, amelyekben a forgatás zajlik. A film különlegessége, hogy egy aktus leforgatására is sor kerül, bár, mint, ahogy a bevezetésben is ismertetésre került, vannak a filmben a múltban ugyan megtörtént, de a forgatás

¹⁵ MURAI András (2015): Szembesítés. Történelmi dokumentumfilmek a rendszerváltozás éveiben. *Apertúra*.

<http://uj.apertura.hu/2015/osz/murai-szembesites-tortenelmi-dokumentumfilmek-a-rendszervaltozas-eveiben/>

során újravett és eljátszott jelenetek; a felvett aktus is ilyenek tekinthető. Tény, hogy a szocializmus időszakában már ez az újraforgatott és „színlelt” aktus is igencsak provokatív és a néző szemszögéből rendkívül újszerű volt. A kliensekkel folytatott nemi érintkezés erőszakmentes, nincs kliensi erőszak és bántalmazás sem. A felvett aktusban egy kuncsaft is megszólal, aki míg a lányok munkáját valóságos munkának, addig az aktust pedig szórakozásnak tartja. Egyetlen negatívumot tudott felhozni, hogy a magyar lányok siettetik az együttléteket. A filmben „Párducot”, azaz Andreát is hallhatjuk, hogy kérdőre vonta a kuncsaftot, hogy miért nem végzett már, és megemeli ezer forinttal a díjazását a késedelemért. A prostituáltak között baráti kapcsolatok éppen úgy kialakulnak, mint az egymás közötti rivalizálás. Ennek jó példája, mikor a transzvesztita prostituáltakkal folytatja a rendező riporter az interjút és egymás kapcsolatairól beszélnek, és mesélik el az intézetes éveket, hogyan támogatták egymást és hogyan kerültek a futtatók markaiba. Az okok és célok tekintetében azt mondhatjuk, hogy a prostituáltak vonatkozásában a prostitúció oka egyrészt az anyagi haszonszerzés, amely a munkalehetőségek hiányára, a gyermek-, illetve jelenkori szegénységre, valamint a család megsegítésére vezethető vissza. Másrészt viszont a gyermekkorban elszenvedett visszaélések, így a nevelésből adódó rossz bánásmód, vagy a nevelés hiánya is a prostitúció motívumaiként értelmezhető. Mint, ahogy azt láthattuk, a prostituáltak célja a családalapítás, amely parallel lehet a kliensekkel történő kapcsolat kialakításával is. A film főszereplőjét „Párducot” például egy gazdag osztrák üzletember vette el, jelenleg családanyaként él külföldön, és sikeresen kikeveredett a prostitúcióból, sikerült a társadalomba reintegrálódnia.

A futtatók vonatkozásában a film két szereplőre koncentrál: „Tarzanra”, és „Cinóberre”. A futtatók felügyelik a lányok munkavégzését; ellenőrző tevékenységgel biztosítják, hogy a lányok napi keresetének egészéről tudomással bírjanak, és azt tőlük elvegyék, teljes mértékben kizsákmányolva őket. Azért, hogy akarataikat megtörjék, ellenállásukat leküzdjék, illetőleg személyiségüket semmibe vegyék, szabad, befolyástól mentes véleménynyilvánításukban korlátozzák őket különböző eszközöket és módszereket alkalmaznak.¹⁶ A hatalomgyakorlás eszközei között éppúgy megtaláljuk a fizikai agressziót, mint a hamis, színlelt érzelmeken alapuló zsarolást is. Míg az előbbit „Tarzan”, addig az utóbbit „Cinóber” testesíti meg. „Cinóber” a K2 című filmben külön prostituált rekrutációt is bemutat a nézőközönségnek, hogy hogyan bírja rá a lányt, hogy nála dolgozzon. De a néző szem-, és fültanúja lehet annak, hogy hogyan győzi meg, hogyan zsarolja érzelmileg „Tarzan” „Párducot” hogy folytassa a munkát, mert „szereti”, és miatta meg kell tennie. A futtatók által alkalmazott erőszak olyan mértékű, amely alkalmas arra, hogy az ő utasításaikat

¹⁶ Kovács István (2016): A magyar prostituált munkavállalók jogai és kötelezettségei Németországban, a jelenséggel kapcsolatos illegális migráció, valamint a poszt-traumatikus stressz szindróma kezelésének lehetőségei. *Határrendészeti Tanulmányok*, 1. különszám, 1-83.

kövessék, illetőleg a bevételt leadják. Egy erőszak-végrehajtás függőségi viszony következtében a futtatók, mint uralkodók a prostituáltakat kizsákmányolják és kiszolgáltatott helyzetbe hozzák. Az erőszakkal, mint módszerrel a prostituáltakat rabszolgasorsba hajtják, akik ennek következtében mindent megtesznek. Nincs önálló akaratuk. Önállóan nem dönthetnek, és nem alkothatnak véleményt. Amennyiben a vizsgált személyek valamelyike ellenszegül úgy az erőszak egyes elemei megvalósulnak. Ugyancsak példa erre „Tarzan” kártyafüggősége is, amikor „Párducot” megpofozza, mert elbukott egy nagyobb összeget a játékon és a lány csak 1000-1500 forintot tud számára adni, és kiküldi az utcára dolgozni. A munkavégzés mindezek ellenére önmagában pozitív attitűdöt hordoz magában. A filmben nincs olyan prostituált, aki a negatív életszemléletnek adna hangot.

Összegzés

Ugyan a szocializmusnak fontos eszköze volt a cenzúra, így az ideológia elleni fellépéseket a művészet területén is igyekeztek ellehetetleníteni, betiltani vagy megsemmisíteni, mégis fennmaradtak olyan alkotások, mint a *K1* vagy *K2* dokumentumfilmek.

A filmek forgathatóságáról minden szocialista országban egy-egy állami cenzúraszerv döntött: a magyar Filmátvételi Bizottság, testvérintézményeihez hasonlóan, minden szóba jöhető filmet (még azokat is, amelyeket szocialista országokban gyártottak) megtekintett, azokról véleményt fogalmazott meg, annak függvényében pedig döntött arról, bemutathatók-e a magyar mozikban. A tanulmány során tárgyalt film – talán azért is, mert közeledtünk a rendszerváltáshoz –, átment a rostán, ugyan nagy port kavart maga mögött. Ennek további magyarázata, hogy az ellenpólus is megtalálta azt a fajta lehetőséget és kiskaput, hogy hogyan tudná a szereplőket úgy bemutatni, hogy őket a hatóság oldaláról ne érhesse retorzió.

Általánosságban is igaz, hogy, ha egy jelenséget megpróbálunk korlátok közé szorítani és megsemmisíteni, akkor az, akárcsak az élet új utat tör majd magának és új irányzatokban, vagy deformálódott, mutálódott jelenségekben érhető majd tetten.

A *K1* és *K2* dokumentumfilmek olyan hiánypótló alkotásai voltak a nyolcvanas évek prostitúciójának, ami hozzásegítette a nézőt és a laikusokat is, hogy erről a látenciába burkolódzó világról az akkori kornak megfelelően képet kapjanak. A filmre a jelenkor is nagy érdeklődésre tart számot, amit jól illusztrálnak a vetítő mozikban kígyózó sorok és jegyeladási indexek.

Felhasznált irodalom

BENOIT Cecile (2001).: Benefits and Constrants of intimate Partnerships for HIV positive Sex Workers in Kibera. *International Journal for Equity in Health*, 3. szám, 1-12.

EGOROVA Nataliya: *Stalin's Foreign Policy and the Cominform*. In: GORI Fock (szerk): *The Soviet Union and Europe in the Cold War, 1943-53*. Palgrave Macmillan UK, 1996.

GOFFMAN Earl (2007): *The moral Career of the mental Patient. Deviance: the interactionist Perspective*. Routhledge, 1-710.

HELLER Farkas (1965).: A prostitúció időszerű kérdései. *Belügyi Szemle*, 7. szám, 48.

Kovács András (1978): *Adalékok a magyar film drámájához*. In: GOMBÁR József et. al (szerk.): *A magyar film három évtizede*. Budapest, 25.

Kovács István (2019): Egy empirikus kutatás részletei: a prostitúció jelensége és társadalmi kontrollja napjainkban. *Dialóg Campus*, 1-278.

- (2016): A magyar prostituált munkavállalók jogai és kötelezettségei Németországban, a jelenséggel kapcsolatos illegális migráció, valamint a poszt-traumatikus stressz szindróma kezelésének lehetőségei. *Határrendészeti Tanulmányok*, 1. különszám, 1-83.

- (2018): Prostitúció, és prohibíció a mai Magyarországon avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levetkőzni a XXI. században. *Létünk*, 2. szám, 7-29.

LÉNÁRT T. András (2014): Hatalom és film. Bevezetés a diktatórikus és demokratikus film-politikák történetébe. *Aetas – Történelemtudományi folyóirat*, 2. szám, 87-104.

MOLNÁR Lajos (2010).: Az erkölcsök, a közegészség és a prostitúció. *Budapesti Negyed*, 3. szám, 67.

MURAI András (2015): Szembesítés. Történelmi dokumentumfilmek a rendszerváltozás éveiben. *Apertúra*.

<http://uj.apertura.hu/2015/osz/murai-szembesites-tortenelmi-dokumentumfilmek-a-rendszervaltozas-eveiben/>

SANDERS Thomas (2005): It's just acting Sex Workers. *Gender Work and Organization*, 12. szám, 319-342.

SZAHAROV Andrej (1962): A kommunizmus felépítése és a társadalmi jogrend megerősítése. *Voproszű Filozofi*, 9. szám, 39.

